

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อทำความเข้าใจและประเมินศักยภาพว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระยะที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงกับประเด็นการสร้างความเป็นธรรมและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมหรือไม่ อย่างไร ในมิติใดและในระดับบ้าง และมีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดใดที่ส่งผลให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถเชื่อมโยงไปสู่การสร้างความเป็นธรรมและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้เกิดขึ้นในระดับแตกต่างกัน เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนากระบวนการสร้างความเป็นธรรมและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมจากฐานล่าง โดยอาศัยแนวทางและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย ทั้งการสังเคราะห์ผ่านเอกสารการวิจัยและที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพจากนักวิจัยชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้อง อาทิ การสังเกตมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม เป็นต้น ตลอดจนการสังเคราะห์ความรู้และศักยภาพผ่านเวทีวิชาการในรูปแบบต่างๆ

ผลการศึกษาพบว่า แม้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมาจะไม่ได้ประสงค์ที่จะสร้างความเข้าใจหรือแนวทางในการทำงานเพื่อความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมโดยตรง แต่ก็มีความสัมพันธ์อยู่ด้วย โดยอาจจะเป็นผลโดยตรงหรือข้างเคียงก็ได้ และเมื่อพิจารณาความเชื่อมโยงโดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์ 6 ชั้น ที่ทีมวิจัยในโครงการร่วมกันพัฒนาขึ้น ก็พบว่า หากมองผลกระทบของงานวิจัยท้องถิ่นในฐานะกลไกการลดความเหลื่อมล้ำ ในระดับปัจเจกบุคคล งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะช่วยก่อให้เกิดการเสริมศักยภาพนักวิจัยท้องถิ่นในฐานะ “ผู้นำชุมชน” ในระดับกลุ่มนอกจากจะช่วยเรื่องการเสริมพลังให้กลุ่มสามารถแสดงอัตลักษณ์ของตัวเองได้แล้ว ยังช่วยให้สามารถขยายเครือข่ายและสร้างอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรระดับท้องถิ่นได้อีกด้วย แต่อย่างไรก็ดี เมื่อมองผลกระทบในเชิงโครงสร้าง ในภาพรวมยังเป็นไปอย่างจำกัด ทั้งในส่วนของ การผลักดันการเคลื่อนไหวไปสู่เรื่องอื่นซึ่งเกิดขึ้นค่อนข้างน้อย ในขณะที่การทำให้ความรู้ชาวบ้านถูกใช้ในกระบวนการตัดสินใจก็มักพบว่าส่วนใหญ่เป็นผลที่เกิดขึ้นในระดับจุลภาคหรือท้องถิ่นเท่านั้น ยังไม่สามารถผลักดันให้มีการยอมรับในระดับนโยบายรัฐได้

สำหรับเงื่อนไขและข้อจำกัดที่สำคัญของงานวิจัยท้องถิ่นนั้น แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ แนวคิดที่ไม่ให้ความสำคัญกับความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง กระบวนการทำงานที่เน้นปฏิบัติการมากกว่าการวิจัย และสถานะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ยังไม่มั่นคงบนทางแพร่งของการพัฒนาความรู้สองวิถี ดังนั้น ภายใต้เงื่อนไข/ข้อจำกัดรวมถึงท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมในแง่มุมต่างๆ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ตลอดจนผลของนโยบายทั้งในระดับประเทศและภายในหน่วยงานวิจัยเอง การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในอนาคตจึงควรให้ความสำคัญกับประเด็นต่างๆ เหล่านี้ให้มากขึ้น ได้แก่ การเลือกประเด็นการศึกษาวิจัยควรให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและบริบทของชุมชนเพื่อทำให้มองเห็นและเข้าใจความเหลื่อมล้ำรวมถึงหน้าตาแห่งโอกาสที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ เลือกประเด็นด้วยความรู้สังคมศาสตร์แบบประยุกต์ที่หลากหลาย โดยต้องทำให้ชุมชนสามารถรู้/ฟื้น/สร้างใหม่/สถาปนา “สมบัติร่วม” (common property) ของชุมชน การเชื่อมโยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับองค์ความรู้ทางวิชาการเพื่อการยกระดับองค์ความรู้และทำความเข้าใจความสลับซับซ้อนของความเหลื่อมล้ำทางสังคมในสมัยใหม่ ควรกำหนดทิศทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการสร้างสมดุลในการบริหารจัดการในบริบทของแรงกดดันจากงานวิจัยวิชาการที่เป็นอยู่ทั้งระยะเวลา รูปแบบ บทบาทของพี่เลี้ยงแต่ละหน่วยในการบริหารพื้นที่/ประเด็นให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

คำสำคัญ: การวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ความเป็นธรรมทางสังคม, ความเหลื่อมล้ำทางสังคม

Abstract

The synthetic research focused on understanding and assessing the impact of Community-based Research (CBR) thru the lens of social justice and social inequality reduction. The research question was whether the CBR has potential in contributing to social justice and reducing social inequality or not, in what way and how. Additionally, which were condition and limitation that affected its implication differently. The research methodology composed of documentary research, qualitative method included participant observation, in-depth interview, focus group discussion and participatory synthetic workshops.

The finding revealed that community-based research (CBR) had related with social justice and inequality reduction both directly and indirectly, although it was not initially focused. Based on the analytical framework which the research team had developed, it found that at the individual level, CBR had empowered the community researcher as the practical community leaders. At the group level, apart from empowering the group in presenting their identity, it also affected in network expansion and raising bargaining power for local resource allocation. However, the structural impact was quite limited, both in facilitating for other movement and articulating local knowledge in the policy decision-making, which merely occurred at local (micro) level.

Regarding the condition and limitation of the CBR, there were three groups: the limited concept that did not address the structural inequality, the practical method that emphasized on action more than research and its unstable status on the dilemma of knowledge development. Under those limitations, rapid change of social situation and changing policy both in national level and research organization, the selection of future community-based research should be focused on the economic history and the context of the community as the setting to understand the situation of inequality and window of opportunity in that area. The lens of various knowledge of applied social sciences should be used for reviving/recreating/establishing the common property of the community. CBR should be linked with academic knowledge to improve their knowledge and understand the complexity of modern social inequality. The research direction should be linked to social inequality. Finally, balancing the management system under pressure from academic view of research both in the timing, pattern and the role of research coaches/nodes in managing the area/issue that get up to rapid social changes.

Keywords: Community-based research, Social justice, Social inequality